

Patriotbegravelsen i Ryvangen den 29. August 1945

Af Overgartner A. Falmer-Nielsen

Fig. 165.

Den sidste Nummerpæl
i det uplanerede og
usikre Jordsmån med
Patriotbegravelserne.
Foto: J. Th. Maj 1945.

Umiddelbart efter Kapitulationen blev det aabenbaret (hvad man forøvrigt længe havde anet), hvor Tyskerne havde begravet Ligene af de Patrioter, som de havde pint ihjel eller henrettet. Og selv om det ikke har været tilstræbt fra Tyskernes Side, maa det erkendes, at de vanskeligt kunde have fundet et roligere og smukkere Sted end i Ryvangen nær Ryparken, idet Gravene er kommet til at ligge i et fredeligt og naturskønt Omraade, som Ingeniørtropperne benyttede til Øvelsesplads, og tillige saapas afsides, at Arealet med lidt Velvilje nemt kunde afskæres og afsondres fra nævnte Øvelsesplads.

I den nordlige Ende med et dejligt Skovbryn som Baggrund er Gravene placeret. Her findes en naturlig, høj Beplantning paa de tre Sider og Arealet er aabent for Solen mod Syd. Her er Læ for alle

Vinde, Stilhed og Ro som i en Skov, og Øjet fanger intet, som kan minde een om en Storbys nære Beliggenhed. Her var Betingelserne for at skabe et smukt og varigt Minde.

Nu kunde det maaske synes naturligt og rigtigt virkeligt at lade de døde Patrioter hvile i Fred i deres Grave mellem deres faldne Kammerater, men der viste sig dog under Overvejelserne om en fremtidig Ordning af Pladsen snart forskellige Ting, som der maatte tages Hensyn til. For det første vidste man ikke, hvor mange der laa begravet, da det kun var de første 137 Grave, Tyskerne havde nummereret. Dernæst maatte man vide, hvem der laa begravet, og nogen Liste over de Døde havde Tyskerne ikke efterladt sig, hvorfor en saadan maatte opsættes, for at man kunde vide, om det udelukkende var faldne Patrioter, Pladsen rummede. Det viste sig netop, at dette ikke var Tilfældet, men at ogsaa nogle Tyskere var begravet, og de skulde jo i alle Tilfælde ikke være begravet i Mindeparken.

Det, der gav Anledning til, at man begyndte at aabne Gravene, var dog især, at Paarørende fra nogle jyske Byer ønskede Ligene af deres Kære udleveret for at begrave dem paa de hjemlige Kirkegaarde, f. Eks. *Fuilerne* fra Hvidsten.

Man stillede sig naturligvis imødekommende heroverfor fra Kirkeministeriets Side og bad Københavns Begravelsesvæsen sørge for det rent praktiske Arbejde. Det blev Inspektør *Chr. Bech Skrydstrup* (Vestre Kirkegaard), der kom til at forestaa dette ingenlunde lette eller behagelige Arbejde.

Da man ingen Planer havde at arbejde efter, maatte man begynde Opgravningen rent tilfældigt; man maatte derfor grave en Del op, som viste sig ikke at være de eftersøgte, hvilket Begravelsesvæsenet

ret kraftigt blev kritiseret for af et Aftenblad; ganske uden Grund.

Efter at Kirkeministeriet havde forhandlet med de Paarørende, fortsatte man Arbejdet med en planmæssig Opgravning af samtlige Døde.

For de nummererede Graves Vedkommende var der ingen større Vanskeligheder, da Ligene var lagt i Kister, og inden i Kisten laa en Flaske med den afdødes Navn og Data. Senere havde Tyskerne slaet af paa Fordringerne, og Ligene var lagt i en simpel Trækasse af uhøvlede Brædder; til sidst var alle sømmelige og moralske Hensyn sat til Side, og man havde ganske simpelt gravet et større Hul og slængt en 6—7 Stykker dræbte Patrioter ned, ligesom det nu passede, uden Hensyn til, om de laa paa langs eller tværs af Hullet. Om Ligene laa i en passende Dybde, havde man heller ikke taget Hensyn til; nogle Steder var der ikke mere end godt en halv Meter Jord over de øverste.

Aabningen af disse Grave maatte selvfølgelig foretages meget forsigtigt og under betryggende Omsorg, hvorfor det ogsaa overvaagedes af Kriminalpolitiet.

Hver Gang et Lig blev taget op, blev det lagt i en Kiste og ført til Retsmedicinsk Institut, hvor Identiteten blev fastslaaet (hvilket gennem et overordentligt dygtigt Arbejde heldigvis viste sig muligt for alle de begravede danske Patrioter), og derfra førtes det i en Zinkkiste til et af Kapellerne paa Bispebjerg og Vestre Kirkegaard.

Opgravningen paabegyndtes først i Juni Maaned og afsluttedes en af de første Dage i Juli. I dette Tidsrum opgravede man 202 Lig paa den egentlig Gravplads; Gravene paa denne Plads laa ikke efter noget System, enkelte Grave laa helt tilfældigt langt ude til Siderne og helt inde mellem Træerne, saaledes at hele Arealet grundigt maatte graves igennem.

Prøvegravninger andre Steder paa Øvelsespladsen foretoges, men de aabenbarede

blot nogle uhyggelige Latrinkuler. Samtidig med Opgravningen blev der foretaget en nøjagtig Opmaaling af Gravene, ligesom hele Terrænet blev opmaalt og nivelleret af Københavns Begravelsesvæsen.

Under hele Opgravningen ydede Militæret under Oberstløjtnant *Brinckmanns* Ledelse Begravelsesvæsenet den størst mulige Støtte baade i vanskelige Spørgsmaal og rent praktisk med Hensyn til Folkelokaler og Opbevaring af Værktøj.

Arealet, som Militæret har overladt til Mindekirkegaard, er et omtrent kvadratisk Stykke Jord, der maaler ca. 150 Meter paa hver Led, heraf udgør selve Gravfeltet ca. 1200 m².

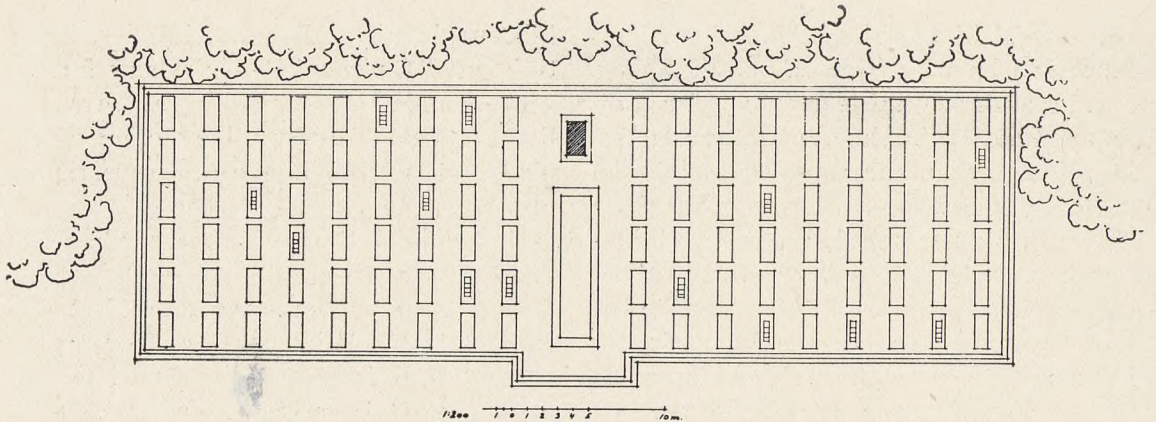
Mod Nord begrænses Arealet af Tuborgvej, og mellem denne og Gravfeltet findes den foran omtalte skovagtige Beplantning af store Træer, mod Vest begrænser en Ahornallé Gravene, og mod Øst findes en tilfældig Beplantning af Træer og Buske. Selve Retterstedet kunde desværre ikke tages med ind i Mindekirkegården, da det laa lidt borte inde paa Øvelsespladsen.

Da man ved Opgravningen konstaterede, at Jorden i den østlige Side var meget sur og vandfyldt, tilraadedes det at lade Arealet dræne inden Begravelsen. Dette Arbejde udførtes af Ingeniørfirmaet *Rasmussen & Schiøtz*, og da Arealet ligger

Fig. 166.
Ib Andersen:
Begravelsespladsen ved
Ryparken, Juli 45.
Geng. efter »Politikens
Magasin» 28.8. 45.

Fig. 167.
 Inddelingen af det
 forhøjede Terræn i
 Mindelunden; dette
 grænses af de 3 Linjer,
 men denne Grænse er
 ikke Mindelundens.
 Signaturen i nogle af
 Felterne angiver
 Urnenedsættelser, de
 øvrige er
 Kistebegravelser.

6,50 m over Tuborgvej, lod dette sig let praktisere.

Kirkeministeriet overdrog kgl. Bygningsinspektør, Professor *K. Gottlob* at udforme Planen for Anbringelse af de 93 Kister og 13 Urner, hvis Paarørende ønskede dem nedsat i Ryvangen. De øvrige Kister blev overført til hjemlige Kirkegaarde rundt om i Landet eller til de københavnske Kirkegaarde.

At grave til saa mange Kister paa én Gang maatte rent teknisk naturligvis volde en Kirkegaardsmand noget Hovedbrud, især var der det Problem at komme af med al den opgravede Jord, da der ikke var saa forfærdelig megen Plads mellem Kisterne. Dette klarede man paa den Maade, at man oven paa hver Grav havde en Kasse af to Sæt Afstivningsplanker, og

da hver Afstivningsplanke er 9" høj, vil det sige, at man fik Plads til 18" Jord mellem Gravene og hævede paa den Maade hele Gravfeltet op over det øvrige Terræn, hvilket kun virkede smukt. De 3 Linjer omkring Gravene paa Fig. 167 viser Grænsen for det hævede Terræn.

Et andet Problem var at faa Siderne af Gravene til at blive staaende, da Jorden efterhaanden var blevet meget løs, først ved at blive gennemgravet ved Op-tagningen af Ligene og bagefter ved Op-gravning til Dræning, og da det tilmed faldt ind med fugtigt Vejr, var det hele meget vanskeligt og klarede kun ved Brug af en stor Mængde Afstivningsmateriale. Der brugtes 4—5 Sæt Afstivning til hver Grav foruden 2 Sæt foroven (se Skitse, Fig. 168).

Til Afstivning brugtes ialt 11,000 Fod Planker. Gravene blev gravet i almindelig Dybde maalt fra Terrænhøjde.

Til Urnerne blev der gravet som til en almindelig Urne, blot blev der lavet Trin, saa man kunde gaa ned med Urnen. Overlægning kom man let over, idet al den opgravede Jord dækkedes med et tykt Lag Gran, saa det var behageligt at gaa paa uden at man sank ned i den bløde Jord. Ligeledes pyntedes Gravene med Gran indvendigt.

Ved selve Begravelseshøjtideligheden den 29. August stilledes Kisten paa to Lægter (Strør) oven over selve Gravene,

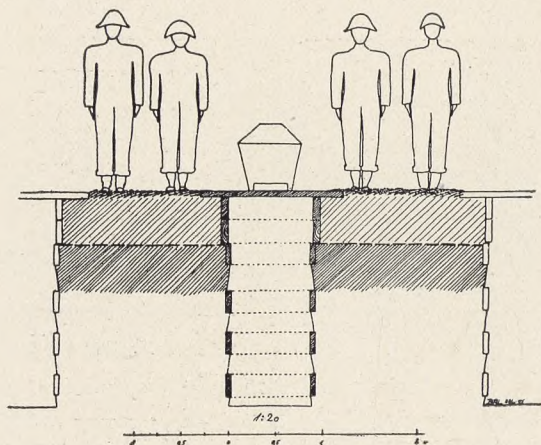

Fig. 168.
 Skitse af Afstivning,
 Jordplaneringen
 over den faste Jord,
 Grandækning m. m.
 ved Begravelsen
 den 29. August 1945.

Fig. 169.
Kister og Urner
er anbragt;
Kongeparret i den
aabne Vogn.
Frihedskæmpere
staar Æresvagt.

Fig. 170.
En af de 8 medvirkende
Præster foretager
Jordpaakastelsen,
inden Kisten sænkes
af Frihedskæmpere.
Foto Fig. 169—70:
Tage Christensen.

da der ved Siden maatte beregnes Plads til 8 Frihedskæmpere ved hver Kiste.

I Mindelunden nedsattes paa Aarsdagen for det definitive Brud med Fjenden, den 29. August, følgende Patrioter:

Svend Edvard Rasmussen, Niels Stenderup, Svend Otto Nielsen, Lars Bager Svane, Georg Brockhoff Quistgaard, Holger Vilhelm Otto Søderberg, Carl Jørgen Larsen, Arne Lützen Hansen, Carsten Leif Bruhn Petersen, Herman Møller Boye, Emil Balslev, Ib Poul Gjessing, Hans Jørgen Henriksen, Robert Jensen, Svend Tronbjerg, Mølgaard Jensen, Ib Poul Finderup, Thorkild Toftegaard Jørgensen, Kristian Ulrik Hansen, Per Sonne, Erik Nyemann, Kai Holger Schiøth, Preben Hagelin, Eduard Frederik Sommer, Gunnar Mogens Dahl, Knud Erik Henning Gyldholm, Axel Jensen, Jørgen Juul Jensen, Holger Nyhuus Kristoffersen, Knud Klitbo, Kai Ole Hammerich, Knud Larsen, Niels Alexander von Wendt Rahbek, Kaj Gersdorff Holbech, Jørgen Haagen Schmith, Jørn Thomsen, Victor Bering Mehl, Carl Helmuth Preben Berg Sørensen, Jens Jakob Wolf Martens, Ib Mogens Bech Christensen, Hans Henrik Christian Gottschalch, Bent Faurschou Hviid, Poul Markussen, Karl Edvard Nielsen, Steffen Harald Johansen, Poul Erik Hildahl, Lucian Maslocka, Lone Maslocka, Erik Caland, Cleving Benjamin Lindhardt, Ejler Frederik Hurtigkarl, Jens Carl Thomsen, Kaj Ove Hedahl, Carl Alfred Nielsen, Jørgen Arboe-Rasmussen, Est-

van Svend Aage Wehlast, Otto From-Petersen, Erik Gerhard Andersen, Svend Erik Jensen, Peter Bogstad Mandel, Harald Christensen, Carl Gustav Stricker Brøndsted, Erik Crone, Svend Glendau, Preben Gylche, Poul Boris Alex Madsen, Andreas Wadekloff Bronislaw Nielsen, Preben Richard Christensen, Carl Borch Sørensen, John Erik Andersen, Arthur Nielsen, Ib Fischer, Helge Ove Jensen, Erik Koch Michelsen, Walter Svend Aage Florang, Jørgen Hall, Svend Erik Mikkelsen, Poul Larsen, Henrik Wessel Platou, Johan Jørgen Teilmann, Helge Emil Frederiksen, Anton Laurits Emil Knudsen, Leif Dines Pedersen, Sten Verland, Ebbe Rørdam, Svend Georg Borup Jensen, Kai Leo Kristensen, Niels Louis Damsgaard, Carl Alex Vindum, Otto Eghotm Lauritzen, Erik Briand Clausen, Ejler Haubirk, Kim Malthe-Bruun, Ludvig Alfred Otto Reventlow, Jørgen Frederik Winther, Peter Wessel Fyhn, Jørgen Buntzen, Svend Jørgensen, Steen Simonsen, Carl Petersen, Jørgen Erik Skov Larsen, Erik Henning Gunnar Widding, Ole Christensen, Jens Jørgen Jacob Koefoed, Orla Jens Christian Hansen, Carl Mortensen.

Kisterne var om Morgenen under Ringning af Hovedstadens Kirkeklokker af det danske Militær i een lang Kortège ført til Begravelsespladsen; hver Kiste var dækket af Danebrog.

Ved Begravelsen var *Hs. Majestæt Kongen, Hds. Majestæt Dronningen* og den øvrige Kongefamilie til Stede, og c. 50,000 Mennesker var forsamlet paa Pladsen. Taler holdtes af Sjællands Biskop, Dr. th. *H. Fuglsang-Damgaard*, som indviede Omraadet, samt af Forsvarsministeren, Kirkeministeren og endnu flere. Frihedskæmpere stod Æresvagt og sænkede Kisterne. — Danmark tog Afsked med sine Faldne.

Umiddelbart efter Højtideligheden jordes Gravene, og over hver Kiste opklappedes en Gravhøj, der blev pyntet med det Væld af Blomster og Kranse, som i Dagens Anledning var sendt ud til Ryvangen.

Fig. 171.
Patriotgravene
er dækket af Gran
og Kranse.
Novemberstemning.
Foto: J. Th.

For at orientere de besøgende er siden hen hver Grav blevet mærket med et Metalnummer, ligesom der i Mindelunden ogsaa er ophængt en Navneliste med tilsvarende Numre.

Københavns Begravelsesvæsenes Udgifter beløber sig for Opgravningsarbejdet samt Gravning af nye Grave, Jordning og Planering til ialt ca. 41.000 Kr., heri er medtaget Udgifterne til Dræningsarbejdet.

For at holde Gravene i sømmelig Stand har det været nødvendigt, at Begravelsesvæsenet til Stadighed har haft 2 Gartnere placeret i Ryvangen. For det første visnede Blomsterne hurtigt, og disse maatte fjernes, og Gravene blev i Stedet for pynftet med Gran, der stadig udskiftes for at være friskt og grønt. Dernæst var det hver Dag et Kæmpearbejde at faa Pladsen rensat for Papir, Isbægre og lign., som de besøgende uden Hensyn til Stedet stadig kaster fra sig overalt, saaledes at der i den første Tid daglig samledes flere Sække Affald.

Biskop, Dr. theol. *Fuglsang-Damgaards* manende Ord: »Drag dine Sko af, for det Sted, du staar paa, er hellig Jord« burde efterkommes lidt mere af det besøgende Publikum for at skabe det værdige Minde, de faldne Patrioter har Krav paa.

Om den endelige Ordning af Mindekirkegaarden, som paa sin Laage bærer det talende Ord: Mindelunden, — foreligger der endnu ved Udgangen af 1945 desværre ingen for Offentligheden kendt Afgørelse, hverken fra Kunstnerens Side eller fra de bevilligende Myndigheders.

At det dog er Statens Opgave at give dem, der døde, for at vi alle kunde genvinde vor Frihed, en virkelig værdig Hvileplads til de seneste Tider, har der aldrig været den ringeste Tvivl eller Diskussion om.

Juleaftensdag aflagde vort Kongepar Besøg i Mindelunden, og Juleaften tændte Frihedskæmpere en Fakkelpaa hver af de Dødes Grave. —

Flygtningebegravelserne

Som det allerede i vor Artikel S. 73 ff. antydedes, kan de mange Begravelser af tyske Flygtninge være særdeles byrdefuldt for et Sogns Kirkegaard(e), og det er klart, at Begravelser af et stort Antal Lig fra et Folk, med hvem vi *de facto* har været i Krig, ikke kan være blot et lokalt Spørgsmaal, men er et Landsanliggende, hvorfor det ogsaa maatte føles urimeligt, om de lokale Samfund foruden de øvrige Fortrædeligheder og Ulemper tillige skulde bære de *økonomiske* Byrder ved Flygtningebegravelserne. Dette er da ogsaa indset af Landets øverste Myndigheder, og forsaavidt Flygtningebegravelserne betyder en saa stærk Belastning af Kirkegaardene, at de derfor maa udvides, kan der nu i Henhold til udsendt Cirkulære fra Kirkeministeriet (se Tillægsside 36) opnaas økonomisk Støtte hertil.

Dette vil altsaa ikke blot sige, at dersom der direkte maa udlægges ny Kirkegaardsjord til Flygtningebegravelser, vil der kunne opnaas Statsstøtte til de dermed forbundne Udgifter, men ogsaa at dersom en Kirkegaard bliver saaledes optaget af Flygtningebegravelser, at den for fremtidigt at kunne betjene sit Sogn maa have nyt Areal til Raadighed, vil der kunne opnaas Statstilskud hertil.

Vi henviser til Cirkulærets Ordlyd og erindrer om, at selvom mange Kirkegaarde har klaret Sagen ved at putte Flygtningelignene ned paa Steder, hvor det maaske ellers vilde have været vanskeligt at faa udlagt Familiegravsteder, saa hører saadanne Pletter dog ofte med til en naturlig Kirkegaardsreserve; og hvor denne naturlige Reserve altsaa allerede *er* opbrugt, vil Kravet om Udvidelse af Kirkegaarden melde sig adskilligt tidligere end ellers. Da Kirkegaarden ved ikke at tage dette Forhold i Agt vil kunne komme til at narre sig selv for en velbegrundet Statsstøtte til Kirkegaardens Udvidelse, hen-